

REFLEXE EKUMENISMU, KATOLICKÉHO UNIVERZALISMU A UNIONISMU V DÍLE ALFREDA FUCHSE

PAVEL VEČEŘA

Alfred Fuchs¹ představuje jednu z nejzajímavějších osobností katolického intelektuálního orbitu první poloviny 20. století. Příkladem zbožný katolík, který dosáhl své konfese konverzí, se narodil v židovské, třebaže nikoli ortodoxní rodině. Ačkoli se stal neochvějným katolíkem, byl vzdálen politickému konzervativismu; naopak, imponovala mu masarykovská politika a hlásil se k levici, třebaže byl po svém flirtu s československými socialisty organizován v Československé straně lidové. Třebaže jeho kulturní rozhled byl kosmopolitní, k čemuž mu dopomáhaly mimořádné jazykové znalosti, lze o něm hovořit jako o českém vlastenci, jenž si své češství vybojoval na úkor sionisticko-židovské, případně německé identity. Vzdor tomu, že byl svým talentem povolán k velkému vědeckému či literárnímu dílu, nakonec byl nucen své nadání rozmělnovat v množství dílčích textů či přednášek, k nimž byl veden především pocitem ochotné služby druhým, jakousi intelektuálně pojatou dobročinností. Přestože byl spíše filozofem, sociologem či – dnes bychom řekli – politologem, nesmazatelnou stopu zanechal na poli novinářství, v němž patřil k žurnalistům rozvíjejícím didaktické pojetí novinářské práce vzešlé z dob osvícenství. A konečně, ač byl člověkem ukázkově duchovním a až fyzicky nezpůsobilým ke styku s drsnější povahou světa, nakonec mu bylo dáno v samém závěru života okusit martyrium koncentračního tábora a dosáhnout mučednické smrti, jaká si v ničem nezadá s trýzněními prvních křesťanů.

Paradoxy spjaté s osobností Alfreda Fuchse by na první pohled mohly ukazovat na člověka zápasícího s šerosvitem protikladů ve svém nitru, na zosobnění jakési pozdní reinkarnace barokně pojatého boje proti sobě o sebe samotného. Nic z toho však, domnívám se, není jádrem Fuchsovy bytosti, neboť výše zmíněné protiklady jsou především odrazem Fuchsova hledání „obecného dobrého“, usilovným pokusem o formulaci věčných odpovědí na složité duchovní, politické a společenské otázky doby. Co je v duchovním mikrokosmu Alfreda Fuchse paradoxního, to je primárně dáno protikladností jeho středoevropského původu, labyrintem dohasínajícího rakousko-uherského a nastupujícího československého makrokosmu, do něhož byl svým životem vržen. Jistě v tom určitou, možná i klíčovou úlohu sehrávalo jeho židovství a s ním spojená

¹ Soudobý životopis Alfreda Fuchse, jenž poprvé vyšel v samizdatové edici Přátel v roce 1988, vydal Radomír Malý v nakladatelství Cesta v roce 1990. Viz MALÝ, Radomír: *Alfred Fuchs. Muž dvoji konverze*. Brno 1990. Reflexe ekumenismu, katolického universalismu a unionismu v díle Alfreda Fuchse. In: Mačala, Pavel – Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (eds.): *Církve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. CDK (Filozofická fakulta Katolické univerzity v Ružomberoku), Brno 2010, s. 392–405.

schopnost vidět věci v problematizujících souvislostech.² S ústupem tradičních hodnot, představ a předsudků, s tím, jak se především v průběhu 19. století ke slovu hlásila modernita spojená s různorodými emancipačními projekty, které přetvořily hierarchicky strukturovanou stavovskou společnost ve společnost svobodných a před zákonem rovných jedinců opírajících se o koncepci lidských práv, otevírala se i před židy, po staletí sevřenými i chráněnými obručemi ghetta, možnost zapojit se bezprostředně do chodu moderní společnosti. Přinášelo jim to řadu výhod, současně však i mnoho problémů, z nichž zdaleka nikoli tím nejmenším byla nutnost nově definovat svou identitu. Nebyl to úkol výlučně židovský, neboť stál před každým jedincem zakoušejícím komplikovaný přechod od tradiční společnosti, jejíž kostru tvořilo společně sdílené náboženství se svým hodnotovým rejstříkem, k moderní společnosti, v níž měl být v duchu nastupujícího liberalismu víceméně každý občan individuální mírou všech věcí, tedy i svého vztahu k náboženství, jež začalo být chápáno jako soukromá záležitost. Toto hledání identity neznamenal nic menšího než nutnost nalézt „duchovní domov“ v situaci, kdy jeho dosavadní, tradičně náboženské vymezení ustoupilo do pozadí a stávalo se pouhou doménou aktivní minority praktikujících věřících.

Vědomí ztráty nábožensky pojaté duchovní identity, provázené individuálním bezpečím, svobodou a důstojností a ověřené dějinami, provázelo moderní věk trvale, živě bylo pocítováno zvláště v první polovině 20. století.³ Nutným a v podstatě pozitivním průvodním jevem modernity byl nástup moderního nacionalismu a politických ideologií, především liberalismu, konzervativismu a socialismu, které pro moderního člověka vytvářely orientační nástroje, poskytovaly mu identitu a umožňovaly mu uspokojit potřebu transcendence, alespoň ve světské podobě.⁴ Ve svých krajních, agresivně militantních polohách se však nacionalismus zvrhával v nacionální šovinismus, v první polovině 20. století pak byla moderní společnost konfrontována s nebezpečím totalitarismu,⁵ s fašismem, nacismem a komunismem, s nimiž znovu do dějin evropského člověka vstoupily totální války, genocidy i krutost tyranů upomínající na věk orientální

² KRUMPHANZL, Robert: *Alfred Fuchs (1892–1941). „Mám postavení mezi dvěma zákopy.“* Praha, FSS UK 1998. 148 s. Diplomová práce na katedře masové komunikace, uložena v Archivu FSS UK, sig. Hz 3027. Zde s. 9–10.

³ „Duchovním domovem“ evropského člověka byly také jeho dějiny formované křesťanstvím; Boris Pasternak to ve svém románu *Doktor Živago* mistrně shrnul, když mj. napsal: „[...] člověk může být ateista, [...] nemusí vědět, zda-li je Bůh, avšak zároveň může vědět, že člověk nežije v přírodě, ale v dějinách, a k těm [...] položil základy Kristus a evangelium je jejich vykladem. A co jsou dějiny? Je to práce rozvážená na celá století, jejímž cílem je postupně rozluštit záhadu smrti a v budoucnu nad ní zvítězit [...]. K těmto objevům je nezbytná duchovní výzbroj a její předpoklady jsou obsaženy v evangeliu. Které to jsou? Především láska k bližnímu, tato nejvyšší forma živé energie, již je lidské srdce přeplněno a která se dožaduje, aby byla uvolněna a vyplytvána, a dále to jsou hlavní principy moderního člověka, bez nichž si ho těžko můžeme představit, především idea svobodné osobnosti a idea života jako oběti [...]. Starověké národy dějiny v tomto smyslu neměly. Tam existovala sanguinistická hovadskost krutých, nešťovicemi poznamenaných Caligulů, kteří netušili, jak omezený je každý otročtvozatel [...]. Staletí a generace si svobodně vydechly teprve po Kristu. Teprve po něm začal život v potomstvu a člověk neumírá venku za plotem, ale doma ve svých dějinách, uprostřed práce zasvěcené překonání smrti, sám zasvěcený tomuto cíli.“ In: PASTERNAK, Boris: *Doktor Živago*. Praha 1990, s. 32.

⁴ Viz SCHULZE, Hagen: *Stát a národ v evropských dějinách*. Praha 2003, s. 154–159.

⁵ Viz ARENDTOVÁ, Hannah: *Původ totalitarismu 1–3*. Praha 1996, s. 621.

VEČERA, Pavel: Reflexe ekumenismu, katolického universalismu a unionismu v díle Alfreda Fuchse. In: Mačala, Pavol – Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (eds.): *Církve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. CDK (Filozofická fakulta Katolické univerzity v Ružomberoku), Brno 2010, s. 392–405.

despocie a antiky. Hledání nového „duchovního domova“, jež provázelo člověka již od nástupu modernity, tedy od konce 18. století, nabízelo šanci harmonizovat dosavadní pilíře dějin, především křesťanství, humanismus a osvícenství, s potřebami moderního člověka a společnosti, ale také hrozilo rozchodem s dosavadními humanizujícími projekty, dechristianizací, barbarizací a technizací společnosti.

Nebylo tedy jen údělem obyvatel židovského původu v tomto období, jež lze chápat jako předěl věků, transformovat vlastní identitu tak, aby byla v souladu s požadavky modernity, před níž nebylo vyhnutí. Na rozdíl od majoritní společnosti to však pro ně z řady důvodů představovalo ztížený úkol; v podstatě se před nimi nalézalo několik východisek, jež se staly v kontextu židovské minority předmětem nejen akademických diskusí, ale také politických zápasů. Židé mohli zůstat relativně uzavřenou náboženskou komunitou řídící se základními ortodoxními a ortopraktickými předpisy judaismu, dále se jim nabízela možnost asimilovat se, stát se součástí většinových národů, buď se svým náboženstvím, nebo bez něj, případně mohli budovat vlastní moderní nacionalismus a stát se etnickou minoritou na území svých domovských států anebo si najít (a vybojovat) vlastní národní stát, v tomto smyslu lhostejno, zda ve „ztracené“ Palestině, či v „prázdné“ Patagonii. Před židy z Čech, Moravy a Slezska se tak rovněž rýsovaly eventuality sionismu nebo asimilace, buď české, či německé.⁶

Na akademických debatách i politických zápasech souvisejících s touto důležitou židovskou otázkou se v prvních deceniích 20. století činně podílel i mladý Alfred Fuchs,⁷ který si tehdy vytvářel základní souřadnice svého budoucího směřování; prošel údobím sionistického nadšení, později, okouzlen mj. i Masarykovou osobností učitele a filozofa, horoval pro česko-asimilační přístup,⁸ aby nakonec našel řešení v integraci do řad katolické církve i českého národa. Pro Fuchse však bylo česko-asimilační východisko pouze dílčím řešením, přijetím katolictví se zbavoval osudovosti židovské diaspory mnohem hlubším a zásadnějším způsobem.

Konverze ke katolicismu mu poskytovala více než impuls k integraci do řad českého národa, více než pouhou „zastávku“ na cestě dalšího hledání, byla mu útočištěm před individuální ontologickou nejistotou a především nalezením „duchovního domova“, jímž nemělo být nic menšího než celý svět vyznačený reálnou i nadpozemskou přítom-

⁶ „Správně napsal kdysi Mořic Heimann, že kdyby nějaký žid byl vyvržen na pustý ostrov, kde by byl sám a sám, že by ještě pociťoval ve svém nitru židovskou otázku. A teprve to, co by pak cítil ve svém nitru jako židovský problém, tím teprve že židovská otázka ve své podstatě je. Spočívá tedy v psychologické odlišnosti židů. Co jest jejím nejcharakterističtější znakem? Žid jest rozený problematik. Co je jinému člověku dáno jako prostá jistota, jest židovi dáno jako problém. Co je jinému dáno od kolečky jako samozřejmost, o níž nelze pochybovat, je židovi dáno jako otázka. Např. národnost. [...] Na židy nelze aplikovati žádný z těch znaků, jež vyznačují normální národ, jsou sociologicky zjevem úplně jedinečným, zjevem sui generis. [...] Dnes jsou v postatě dva protichůdné směry, jež chtějí židovskou otázku řešiti. Jedním z nich je asimilace, totiž snaha židů splýnouti s okolím. Druhým z nich je sionism (různých odstínů programových), jenž chce návrat k židovství před návratem do Palestiny (Theodor Herzl). Třebaže tyto dva směry jsou protichůdné, ukazuje zkušenost, že ani onen není s to rozřešit židovskou otázku beze zbytku [...]“. In: FUCHS, Alfred: *Křesťan a svět. Výbor z díla*. Praha 1948, s. 177–179.

⁷ Viz například tamtéž, s. 9–11, 13–14.

VEČERKA, Pavel: *Reflexy ekumenismu, katolického universalismu a unionismu v díle Alfreda Fuchse*.

Viz TYŽ: *O židovské otázce*. Praha 1909, s. 28.
In: Mačala, Pavel – Marek, Pavel – Hanus, Jiří (eds.): *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. CDK (Filozofická fakulta Katolické univerzity v Ružomberoku), Brno 2010, s. 392–405.

ností katolicismu. Ve svém autobiografickém románě *Oltář a rotačka* o tom mnohem později podává svědectví, přičemž v literární postavě Arnolda je nutno vidět jeho vlastní alter ego: „Arnold věřil. Věřil dogmatům tak, jak je církev katolická k věření předkládá, stal se katechumenem. Jeho život dostal pojednou nový obsah. Skepse zmizela. [...] I židovská otázka byla proň pojednou rozřešena. Ani asimilace, ani sionism, ani splynutí s okolím, ani novou židovskou říši v Palestině. Nikoli. Posláním Židů je diaspora, aby byl hlásán Kristus. Tragika židovského národa je v zavržení Spasitele! Nemohou ani žít ani umřít, musí zůstat Ahasvery, neukořeněnými skeptiky, nikde nebudou doma, v žádném národě, jedině v Církvi svaté. Církevní universalismus nemůže nikdo tak chápat jako Žid, pro něhož příslušnost ke katolictví znamená dostat se navždy z mučivé skepse.“⁹ Právě motiv evangelizace, moderního apoštolátu, se stal Fuchsovi individuálním řešením otázky po smyslu vlastního života a zároveň paradoxně návratem k nehlubším kořenům židovství, k jeho úloze „dveřníka spásy“.¹⁰ Fuchsova konverze byla sice oceňována,¹¹ na druhé straně se však mnozí katolíci nedokázali s jeho židovským původem smířit; jistou osamocenost v řadách katolické církve cítil i konvertita Alfred Fuchs sám,¹² třebaže je pro něj charakteristické, že dějinně zakotvenou nedůvěru katolictví vůči židovství dokázal dovedně vysvětlovat i obhajovat.¹³

Nutno zdůraznit, že A. Fuchs svou konverzí ke katolicismu překonával ahasverovský osud židovské diaspor, postavu Ahasvera ostatně využíval jako podobenství židovského údělu, který ovšem vysvětloval objektivně historickými podmínkami.¹⁴ Svou konverzí sice ztratil víru předků, uchoval si však jejich mesianistický elán, jenž tentokrát – pohledem věřícího katolíka – upíral správným směrem; opustil svízelnou, ale také při vši problematičnosti relativně ukotvující jistotu vlastní židovsko-judaistické identity ve prospěch slibné, ale přece jen zvláště zpočátku poněkud nejisté identity česko(židovsko)-katolické; a konečně zrušil vzpomínku na ghetto minulosti ve jménu univerzalisticky otevřeného katolicismu, jehož hranice se při nejlepší možné konstelaci – opět z pohledu věřícího katolíka – mohou v budoucnu krýt se samotnými hranicemi

⁹ TÝŽ: *Oltář a rotačka*. Praha 1930, s. 42.

¹⁰ P. M. K. Kliment vzpomíná ve svém příspěvku „Cesta do Emauz“ na evangelizační rozměr Fuchsovy osobnosti odkazem na sv. Pavla: „Znal sv. Pavla [A. Fuchs – pozn. aut.] a mám dojem, že sv. Pavel byl jeho vzorem, on Pavel žid, vášnivý a pokorný konvertita, největší z apoštolů. Sv. Pavel byl žurnalistou prvního století křesťanského a byl jistě nejžhavějším řečníkem, kterého znala družina apoštolská. Jeho listy jsou ostrým proudem řečnického výkonu. Ty nejsou psány, ty jsou mluveny a jak mluveny zachyceny na pásu pergamenu. Alfred Fuchs byl člověkem, který spolu s křtem a biřmováním dostal charisma slova a charisma pera. [...] Byl řečníkem a žurnalistou Božím.“ In: MAŘAN, Ctibor (ed.): *Kniha o Alfredu Fuchsovi*. Praha 1946, s. 35.

¹¹ Za všechny zmíníme slova Ctibora Mařana, jenž uspořádal knihu o Alfredu Fuchsovi: „Víme z dějin Církve, jak mezinárodní apoštolát je závislý na díle židů a konvertitů z judaismu. Není jistě náhodou [...] že apoštolem národů se stal konvertita ze židovství – ano konvertita Pavel, který se z uvědomělého judaisty stal uvědomělým křesťanem. A trůfáme si tvrdit, že při implantaci křesťanství v národech byli židé jakýmsi předchůdci a heroldy realizací křesťanských. Tyto důležité věci si musíme uvědomit, abychom pochopili velikost apoštolátu Dr Fuchse, který nejen svým žurnalistickým, řečnickým a spisovatelemským dílem, nýbrž i svou smrtí ukázal na hluboké souvislosti židovství a křesťanství.“ In: Tamtéž, s. 14–15.

¹² Viz tamtéž, s. 69.

¹³ Viz FUCHS, A.: *Křesťan a svět*, c. d., s. 182–183.

¹⁴ Viz tamtéž, s. 175–179.

celého světa, což představovalo příslib nejsmělejšího a nejradikálnějšího proražení instituce ghetta jako takového.

Z hlediska otázek, jež si ovšem klade tento text zacílený na tematiku pojetí katolického univerzalizmu, unionismu a ekumenismu ve Fuchsově díle, je důležitější, jak Alfred Fuchs dospěl ke Kristu a křesťanství než to, že k němu vůbec dospěl; a v tomto smyslu je také jeho katolicismus podstatnější než jeho křesťanství. Podstatné rysy protestantského individualismu, ono hledání Božské inspirace v Písmu či vlastní duši, Fuchse zdaleka nelákalo tolik jako rysy, jež jsou bytostné pro katolické náboženství a katolické formy zbožnosti: komplexnost univerzalistického pojetí víry, soulad i protivity mezi soukromím věřícího a veřejností církve, řád, hierarchie, autorita a organizace v kontextu nadpozemských i pozemských úkolů církve, transcendentální, ale i kulturně harmonizující význam liturgie, estetická hodnota vnějších projevů katolické mentality a senzibility, dialog jednoty a rozmanitosti v politické, sociální a kulturní sféře katolicismu, jinými slovy především ty prvky, jež ideou či formou spoluvytváří nezeměnitelnou specifičnost, charakteristickou pro „světové ghetto“ katolicismu. Právě zájem o tyto momenty je příznačný pro Fuchsovo publicistické dílo, v němž se snoubí jeho dvojlomná podoba ideologa-propagátora na jedné straně s analytikem-komentátorem na straně druhé, apoštolsky zaníceného věrozvěsta s erudovaným učencem katedrového typu, spojujícího údernost přesvědčení s britkostí myšlení, a to písmem stejně jako slovem. V tomto smyslu je A. Fuchs až zjev rezonující v moderním prostředí středověkou tradicí angažovaného myslitele a kazatele, podstatnější ovšem je, že ve svém díle zdůrazňováním výše zmíněných prvků jako by posiloval představu katolické církve a celého pozemského řádu navázaného na její myšlení, cítění a jednání jako sebevědomé obce Boží, jež je součástí bouřlivých vod modernity, a přece neztrácí nic ze své povahy bezpečného přístavu před jakoukoli bouří.

Fuchs ve svém publicistickém díle zpochybňoval sekularizaci, ba jeho pohled nepostrádal ani vyslovené klerikálních tendencí,¹⁵ souběžně však psal o potřebě harmonie mezi utopicky pojatou principiální teokracií a demokracií.¹⁶ Chápal přitom katolicismus ofenzivně jako prostor řádu,¹⁷ jenž činorodě přetváří okolní prostředí chaosu a vtiskuje mu svou vůli. *„Katolicismus má svůj názor na to, jak by měl vypadati společenský řád. Obraz světa, jak jej hlásá katolicismus, jest svět skladu a řádu. Není to démonický chaos Dostojevského, nýbrž spořádaný svět Danteův, v němž člověk v soustředných kruzích stoupá k Bohu prostřednictvím tvorstva. V době, kdy všechny možné Internacionály chtějí*

¹⁵ Zdůrazňoval, že „nikdy nebude náboženství moci býti pokládáno za věc soukromou, což říkat se u nás stálo módou popřevratovou. Člověk podléhá Bohu i ve své činnosti veřejné a není možno ji vyloučiti ze sféry náboženské. [...] Ten, kdo to myslí se svým náboženstvím vážně, musí se snažit uplatniti jeho vládu a zásady všude a ve všem. Náboženství jest věcí veřejnou a církev dobře ví, co dělá, zasahuje-li do záležitostí politických.“ In: FUCHS, Alfred: *Novější papežská politika*. Praha 1930, s. 14.

¹⁶ „Theologové [...] theokracii rozumějí vládu Boha v tom smyslu, že žádají, aby zásady náboženské, nikoli církevní osoby, byly universálními objektivními principem vlády. Takto pojímaná theokracie se nevylučuje s demokracií sebe šíře pojatou.“ In: TÝŽ: *Autorita*. Praha 1930, s. 54–55.

¹⁷ „V katolicismu vidíme systém pevného skladu, řádu a harmonie. Aby však byl tento řád nalezen, k tomu jest třeba, aby byly znovu nalezeny skutečně hluboké prameny náboženského života.“ In: TÝŽ: *Dnešní myšlenková krize*. Praha 1926, s. 28.

VEČERA, Pavel: Reflexe ekumenismu, katolického universalismu a unionismu v díle Alfreda Fuchse.

In: Mačala, Pavel – Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (eds.): *Církeve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. CDK (Filozofická fakulta Katolické univerzity v Ružomberoku), Brno 2010, s. 392–405.

*spasit svět, ale rozmnožují jen chaos, hlásá nynější papež [Pius XI. – pozn. aut.] aktivitu katolickou, [...] katolicismus jest s to, aby předělal svět, bude-li jenom činně zasahovati do všech oborů života, bude-li využito všech jeho aktivních sil, i těch, které dosud odpočívaly v rezervě.*¹⁸ Podle Fuchse přispívá vedle oněch „Internacionál“ k chaotičnosti modernity i nacionalismus, jenž v souladu s oficiálními stanovisky představitelů římskokatolické církve hodnotí jako „veliké kacířství 19. století“.¹⁹ Fuchs působí až jako vášnivý obránce spojení náboženství s politikou, v čemž kráčí zřetelně proti duchu své doby, ovšem v souladu s tradičním pohledem katolické církve, v kontextu kdysi osvědčené „teorie o dvou mečích“; církev přitom Fuchs prezentuje jako spojnicí mezi kontemplativně-mystickým a aktivně-politickým pojetím víry.²⁰

S Fuchsovým důrazem na veřejnou angažovanost římskokatolické církve souvisel i jeho zvýšený zájem o katolický univerzalizmus, který se v jeho publikacích zřetelně projevoval. Nešlo jenom o racionálně motivované vyzdvížení celosvětové dimenze úkolů katolicismu, ale též o emocionálně prožívané vědomí sounáležitosti všech věřících v jednom těle církve. V jeho publicistickém díle lze narazit na prvky prozrazující velmi senzualně prožívaný celosvětový přesah katolické církve;²¹ snad je i v takových projevech možné spatřovat jistý úžas konvertity nalézajícího v jednotě a mnohosti katolictví vlastní „duchovní domov“, spojený s úlevou z ukončení cesty po labyrintech vlastní identity pojímané jako součást tzv. židovského problému. Ctibor Mařan, strážce Fuchsovy duchovní závěti v poválečném Československu, v oněch třech letech velmi relativní předúnorové svobody, v předmluvě k posmrtně vydanému výboru z Fuchsova díla *Křesťan a svět*, přesně vystihl jeho predispozici k ocenění univerzalizmu katolické církve. „Celý život Alfreda Fuchse od nejtělejšího děství je vlastně úsilím o *synthesu a katolicitu v nejširším slova smyslu*; jeho vášnivě zaujetí pro diskusi a *dialektiku není jenom jakýmsi myšlenkovým l'art pour l'artismem, nýbrž zase jenom úsilím po synthesi, harmonii a universalismu. Sledujeme-li životní běh Alfreda Fuchse, a všimneme-li si zvláště doby před konverzí, vidíme, že se na každém kroku musel vyrovnávat s rozpory, které mu byly*

¹⁸ TÝŽ: *Autorita*, c. d., s. 17–18.

¹⁹ Na druhé straně A. Fuchs chválí například Johanna Josepha Görrese jako ukázkou spojení „náboženské víry a nacionalismu“ a rovněž vychvaluje vlastenecké katolické kněze éry českého národního obrození. In: TÝŽ: *10 katolických politiků a diplomatů*. Přerov 1934, s. 63.

²⁰ „Abstinence od politiky není [...] dávno ještě zárukou duchovního života. Instituce církevní, jež k tomu byly povolány, nepěstovaly nikterak této abstinence, jak svědčí celé dějiny papežství. Člověk podléhá Bohu všude; tedy i na poli politickém musí Církev hájiti svých práv. Učení církevní je objektivní. Neskrývá se toliko v subjektu. Nejde pouze o osobní zážitky, nálady, soukromé vise, nýbrž jde o to učiniti všecko lidstvo účastným spásy. Tímto objektivismem se liší církev katolická právě od protestantismu a filozofického subjektivismu. [...] Bylo by proto naivní se domnívati, že náboženský vývoj by mohl někdy církev katolickou dovésti k tomu, by se vzdala politických aspirací, k jakémusi českobratrství nebo tolstojovství. Theorie o dvou mečích nebyla nikdy církví opuštěna a nebude opuštěna, ani kdyby její světskou državu stihaly rány sebe těžší. [...] Proto také vždy papežové zaujímalí přesné stanovisko k otázkám politickým, jakmile se tyto problémy dotkly oltáře; to vyplývá z katolického názoru na svět. V tom mají vzor i katoličtí politikové.“ In: TÝŽ: *Náboženství a politika*. Praha 1925, s. 12–13.

²¹ Například v *Novější papežské politice* z roku 1930 píše ne bez určitého radostně vyznívajícího exotismu o multirasové atmosféře Říma. „Kdo v Římě poncejpru viděl v klerikách Indý, Číňany, černochoy, teprve dovede si udělati náležitý pojem o světovosti církve katolické.“ In: TÝŽ: *Novější papežská politika*, c. d., s. 129.

VEČERA, Pavel: Reflexe ekumenismu, katolického universalismu a unionismu v díle Alfreda Fuchse.

In: Mačala, Pavol – Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (eds.): *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. CDK (Filozofická fakulta Katolické univerzity v Ružomberoku), Brno 2010, s. 392–405.

dány jako rodové dědictví, nebo které vyplývaly z prostředí, v němž žil.²² Úsilí o syntetizující pohled, o dialog protikladů, o hledání základního společného jmenovatele prostupuje Fuchsovo myšlení a jednání po celou dobu jeho aktivní publicistické činnosti, je mu jakousi metodou intelektuální práce,²³ jak to pronikavě vystihuje Robert Krumphanzl ve své diplomové práci *Alfred Fuchs (1892–1941)*. „Mám postavení mezi dvěma zákopy“.²⁴

Fuchsovy intelektuální schopnosti spojené s jeho jedinečnou pozicí konvertity²⁵ mu umožnily snad lépe než komukoli jinému vystopovat, zhodnotit a ocenit univerzalistický rozměr římskokatolické církve, rovněž tak celou její komplexní povahu danou souhrou dogmatu, ritu, organizace a praxe, teologie, práva, politiky, kultury i umění. „*Dr. Fuchs, svým původem, svou krví, svým duševním založením a zděděným fondem nadání žid, zachovává si i jako křesťan své základní vlastnosti, které však zušlechťuje a do vyššího řádu milosti povznáší a zapřáhá. Dr. Fuchs je i jako křesťan a Čech kosmopolitou, kterému světová organizace Církve katolické nesmírně imponuje a vnitřně ho dokonale uspokojuje. Stává se nadšeným obdivovatelem této organizace a horlivým jejím propagátorem. Universalismus, světovost, velikost Církve jsou jeho duchu nejsympatičtější.*“²⁶

Důraz na univerzalizmus katolicismu u A. Fuchse v žádném případě nezůstává ve stavu pouhého okouzlení světovostí tohoto náboženství, není specifickým odstínem exotismu či psychologickou derivací zápasu o vlastní identitu. Fuchs nemá nic společného s románovým židem-konvertitou Leo Naphtou z Mannova monumentálního *Kouzelného vrchu*;²⁷ však také závěrečný akord životů obou konvertitů, jednoho románového a druhého skutečného, je diametrálně odlišný: zatímco Naphta hyne sebevraždou v histrionském sebeopojení, třebas u vědomí svého bytostného krachu, život A. Fuchse je naplněn mučednickou smrtí. Vnější souvislosti katolického univerzalizmu, jeho světovost, politická aktivita, intelektuální i formální vytříbenost, s níž dokáže udržet harmonii mezi jednotou všemi sdíleného dogmatu a bytostnou pluralitou života v jeho kolektivně společenské i individuálně psychické podobě, se u Fuchse pojí s mystickým vhledem do temporálně univerzalistické povahy katolické církve jako společenství živých a mrtvých, souzených a zkoušených. „*Žádný jiný světový názor nevyjadřuje tak pregnantně všelidskou solidaritu, bratrství v Bohu a jednotu člověčenství, jako katolicismus. Toto vědomí solidarity křesťanstva jde až za hrob. Dogma o obcování svatých*

²² TÝŽ: *Křesťan a svět*, c. d., s. 8.

²³ „Podle Fuchse jde o to pokoušet se nejprve najít, existuje-li něco, co je protikladům společné, ať už ve věcech politických (jistá součinnost pravice a levice přímo jako podmínka fungování demokratického státu) či náboženských (ekumenické, unionistické a cyrilometodějské hnutí) [...]. Je-li nalezena společná rovina, na kterou se lze pevně postavit, je možné konfrontovat i protichůdná hlediska. Takový střet protichůdných hledisek dokáže záležitosti kvalitativně posunout. Ze střetání protikladů je možno uskutečnit sloučení v celek s novou, vyšší kvalitou. Zde má původ to, že se A. Fuchs neuzavírá ani protichůdným postojům a názorům, z nichž kriticky vybírá.“ In: KRUMPHANZL, R.: *Alfred Fuchs*, c. d., s. 48–49.

²⁴ Viz tamtéž, s. 48–50 a 87–90.

²⁵ Viz MAŘAN, C. (ed.): *Kniha o Alfredu Fuchsovi*, c. d., s. 26.

²⁶ Tamtéž, s. 27.

²⁷ O charakteru konverze L. Naphty viz MANN, Thomas: *Kouzelný vrch* 2. Praha 1958, s. 120–122 a 427–430.

VEČERA, Pavel: Reflexe ekumenismu, katolického universalismu a unionismu v díle Alfreda Fuchse.

In: Mačala, Pavol – Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (eds.): *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. CDK (Filozofická fakulta Katolické univerzity v Ružomberoku), Brno 2010, s. 392–405.

jest velkolepou manifestací vědomí lidské jednotnosti. [...]. Tak jako platí v řádě přirozeném zákon o zachování hmoty a zákon o zachování energie, tak také v řádě nadpřirozeném nemůže se žádná zásluha a žádné dobře prožité utrpení ztratiti. Křesťanstvo nahromadilo během věků poklad milosti, z něhož Církev stále čerpá. Všecko pokřtěné lidstvo tvoří jediný nepřetržitý řetěz rukou, jest spojeno v mystickém těle Kristově. [...] Vědomí, že Církev bojující na zemi, Církev trpící v očistci a Církev vítězná v nebesích tvoří jediný svazek milosti, jest zajisté věrou, která s největší názorností ukazuje universální jednotu lidstva.“²⁸

Vedle mysticky pojatého katolického univerzalizismu Fuchs rozuměl i významu liturgie pro naplňování univerzalistické dimenze církve; byl například nadšeným stoupencem zavedení svátku Krista Krále, jenž prosazoval papež Pius XI. v polovině dvacátých let 20. století, a který byl nejen prezentací katolického univerzalizismu a politického pojetí katolické církve, ale též jistou odpovědí na ekumenické snahy, jež se již objevovaly mezi protestanty.²⁹ Ale nebyla to jen liturgie spjatá s latinou, která působila jako pojítko mezi katolíky různých ras, jazyků a kultur; A. Fuchs si dobře uvědomoval a zdůrazňoval, jakou manifestační roli mohou v tomto kontextu sehrávat takové prvky, jako jsou gregoriánský chorál, katolický kalendář či veškerá agenda související s beatifikací a sanktifikací,³⁰ jež má na starosti Kongregace Ritů, jejíž činnost také náležitým způsobem popularizoval, stejně jako Kongregaci propagandy. „Církev ukázala, kterak dovedla rozšířiti stejný ritus, víru i zákon, po celém světě a že „Anděl Páně“, který se modlí věřící, když zvoní zvony světových katedrál, zaznívá také, když zvoní zvonek na misijní chatrči někde na ostrovech Maorských.“³¹

V souvislosti s tématem katolického univerzalizismu se ovšem A. Fuchs projevoval rovněž jako myslitel uvažující ve společenských a politických kategoriích, k čemuž jej opravňovalo jeho všestranné vzdělání, jež z něj činilo žurnalistu-politologa sui generis. Tématy jeho zamyšlení publikovaných v jeho četných popularizačně orientovaných spiscích byly úvahy o katolicismu a křesťanství jako základu „jediného skutečného“ světového názoru,³² sentence o vztahu mezinárodního práva a církve³³ či výklad o reflexi vztahu Svatého stolce a Společnosti národů, jež má ve svém pozadí hlubší otázku katolického univerzalizismu a soudobého mezinárodněpolitického uspořádání.³⁴ Především se ovšem A. Fuchs zamýšlel nad potřebou jednoty křesťanstva motivovanou dobovým ohrožením nejen katolicismu, ale křesťanského náboženství jako celku jak ze strany liberálně zakotveného sekularismu, tak nastupujících totalitářských, jež de facto

²⁸ FUCHS, Alfred: *PanEuropa či Eurasie?* Praha 1927, s. 27–28.

²⁹ Fuchs v souvislosti s tímto svátkem v *Novější papežské politice* mj. napsal: „Zavedení svátku Krista Krále bylo i v liberálním i protestantském tisku označováno jako velký čin na poli duchovní politiky. Nacionální šovinism, ovládající dnes státy a národy, zesilovaný stupňovaným bojem konkurenčním, nebylo možno zakázati jako blud, ale bylo možno postaviti pozitivní příkaz proti němu. Zavedením svátku pak stalo se to takřka názorně, ne pouze teoreticky. Anglikánská církev dokonce potvrdila ochotu, slaviti tento svátek spolu, jakožto velkou mírovou manifestaci křesťanského lidstva.“ In: TÝŽ: *Novější papežská politika*, c. d., s. 117.

³⁰ Tamtéž, s. 262–265.

³¹ Tamtéž, s. 261.

³² TÝŽ: *Náboženství a politika*, c. d., s. 8–9.

³³ TÝŽ: *Kurs křesťanské státovědy*. Praha 1938, s. 144–145.

³⁴ TÝŽ: *PanEuropa či Eurasie?* c. d., s. 22–25.

představovaly kvazináboženské, pozemsky orientované ideologie závazné nejen pro své stoupence, ale i pro obyvatelstvo ovládaných teritorií. Ve Fuchsovy předstávách mělo křesťanství úlohu civilizačního fundamentu euroamerické kultury³⁵ a zároveň prostředku mírové stabilizace západního světa. Souběžně si ovšem sám Fuchs dobře uvědomoval defenzivu křesťanství v čele se samotným katolicismem, jemuž podle něj právě chyběl dostatečný důraz na étos univerzalizmu. „*Jest jisto, že kdyby křesťanství bylo u nás bývalo silou skutečně živou, nebyly by mohly světové zájmy převládnouti tak, že došlo k německo-francouzské nacionalistické polemice v pastýřských listech církevních knížat téže univerzální církve. Proto Evropa hledá to, co křesťanství spojuje, nikoliv to, co je rozděluje. Vidíme snahu po universalismu, po jednotě, po katolicitě, po jednotné normě a formě nejenom mezi katolíky a pravoslavnými, nýbrž i mezi protestanty [...]. Aby křesťanství se stalo skutečnou mírovou jednotící silou, musí býti především silné, mocné, jednotné a živé.*“³⁶

A. Fuchs sice sympatizoval s posílením všekřesťanského vědomí, avšak nikdy na úkor katolicismu jako takového, v žádném případě se u něj neprojevoval ekumenický irenismus, který by oslaboval důraz na katolickou jedinečnost nejen z hlediska dogmatického a liturgického, ale i církevněpolitického, předně ani v nejmenším nepochyboval o papežském primátu nejvyšší autority celého křesťanstva. „*Podle církevního učení se vztahuje [...] papežova moc na všechny pokřtěné, nejenom tedy na katolíky, což zvláště padá na váhu při novodobých sbližovacích pokusech mezi protestanty a katolíky, jak se jeví v protestantském hnutí liturgickém a ekumenickém.*“³⁷ Takto konstruovaná platforma ovšem nemohla být nikterak lákavá pro evangelíky, kteří byli na hony vzdáleni uznávat výlučnou přednost katolické církve a papežský primát, ale ani pro pravoslavné.

Fuchsovy postoje se v tomto ohledu logicky odvíjely od katechismu římskokatolické církve,³⁸ která se začala teprve II. vatikánským koncilem v šedesátých letech 20. století se zřetelnější intenzitou zbavovat potridentsky protireformačního vyzdihování konfesijních odlišností,³⁹ k čemuž přispělo kataklyzma druhé světové války. I. vatikánský koncil se oproti tomu ještě spokojil s pouhou výzvou v podobě otevřeného dopisu adresovaného papežem Piem IX. 13. září 1868 všem křesťanům stojícím mimo katolickou církev, v němž byli vybízeni „k návratu do jednoho Kristova ovčince“, přičemž reakce nekatolíků, zvláště protestantů byla velmi odmítavá.⁴⁰ Nutno ovšem rozlišovat mezi tradičně diferencovaným postojem Svatého stolce vůči protestantům na jedné straně a pravo-

³⁵ „*Ani pro Evropu ani pro Ameriku ani pro celý svět není jiné záruky míru než jednotu křesťanství. Jedině v něm může býti zachráněna evropská kulturní hegemonie. V křesťanství je poslední jednotný myšlenkový směr Evropy. Evropa a Amerika nazývají se stále ještě křesťanskými.*“ In: tamtéž, s. 17.

³⁶ Tamtéž, s. 18.

³⁷ TÝŽ: *Křesťan a svět*, c. d., s. 96.

³⁸ O vztahu římskokatolické církve k jiným křesťanským konfesím viz například SPIRAGO, František: *Katolický lidový katechismus*. Olomouc 1903, s. 210–212.

³⁹ O postoji k nekatolíkům dobře vypovídá následující podobnost, jež nekatolické křesťanské konfese a denominace vidí jako komplikaci na cestě ke spáse: „*Je-li uprostřed velkého lesa dům, k němuž vede jen jediná cesta, totiž krásná, široká silnice, tedy snadno může zblouditi, kdo se pokouší k onomu domu přijíti jinou cestou, než onou silnicí. Tak se má i s těmi, kteří chtějí dojiti spasení jinou církví než církví katolickou.*“ In: tamtéž, s. 212.

⁴⁰ VEČERA, Pavel: *Reflexe ekumenismu, katolického universalismu a unionismu v díle Alfreda Fuchse*.

In: JEDIN, Hubert: *Malé dějiny koncilu*. Praha 1990, s. 83.
In: Macala, Pavol – Marek, Pavol – Hanos, Jiri (eds.): *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. CDK (Filozofická fakulta Katolické univerzity v Ružomberku), Brno 2010, s. 392–405.

slavným věřícím, případně věřícím orientálních církví, na straně druhé, jimž byla často velmi horlivě nabízena unie v rámci katolické církve, vcelku za velkorysého přehlížení i věroučných rozdílů a za podmínek zachování mnoha obvyklých postupů v celé řadě oblastí včetně liturgické, samozřejmě za podmínky uznání papežského primátu.⁴¹

Naopak ekumenismus v zásadě ještě nebyl v řadách katolické církve v době Fuchsova působení vnímán jako pozitivní prvek, jistě i proto, že počátky tohoto hnutí byly duchovně svázány s protestantským prostředím,⁴² a rovněž z toho důvodu, že v něm Vatikán, zčásti jistě oprávněně, spatřoval možný nástroj oslabující katolickou identitu ve jménu bezbřehého všekřesťanského irenismu.⁴³ Již mezi oběma světovými válkami však i v rámci katolické církve „vzrůstal živější a hlubší zájem o ostatní křesťanské bratry a o sjednocení s nimi“,⁴⁴ v důsledku čehož byly mj. založeny takové instituce jako Orientální institut (1917) či Russicum (1929), případně zvláštní unionistické kláštery, rozhodující úlohu v obratu však sehrál až prožitek druhé světové války a nové rozdělení Evropy koncem čtyřicátých let 20. století. Teprve tehdy „cesta ke znovusjednocení všech křesťanů, která není vysvětlitelná pouze z historických premis ani společnou frontou proti ateistickému komunismu, uchvátila velké části katolického křesťanstva“,⁴⁵ což jistě souviselo i s redefinicí úlohy katolické církve, jež se plně prosadila až na II. vatikánském koncilu.⁴⁶

V podmínkách navenek jen zvolna se otevírajícího katolicismu bylo dáno působit i Alfredu Fuchsovi, který nemohl a ani nechtěl překračovat hranice dané mu jeho účastí na společně sdílené náboženské víře. I proto se v jeho textech odráží v kontextu interkonfesijských kontaktů dvojitý přístup, jednak k východní ortodoxii, vůči níž se nebrání vstřícnému postoji, jednak o poznání chladnější hodnocení ekumenických snah vycházejících z protestantského, především pak anglosaského prostředí. K možnosti sjednocení „všech křesťanských církví, křesťanů všech věr a denominací“ je Fuchs dosti skeptický; v brožuře *Sjednocení církví* vydané v roce 1924 konstatuje, že „za dnešních poměrů v křesťanstvu podle lidského výpočtu je to úkol [...] přesahující síly člověka“.⁴⁷ Fuchs si naprosto realisticky uvědomoval, že mezi jednotlivými křesťanskými církevními

⁴¹ Viz ARCIBISKUP KRYŠTOF: *Orientální pravoslavné církve*. Prešov 2004, s. 7.

⁴² Ke kořenům ekumenického hnutí viz FRANZEN, August: *Malé církevní dějiny*. Praha 1995, s. 264–265; JEDIN, H.: *Malé dějiny koncilů*, c. d., s. 97.

⁴³ „Řím se zprvu choval k protestantskému ekumenickému hnutí velice negativně. Myšlenka jakési interkonfesijsní ‚nadcírkve‘, která by se ustavila jako ‚světová církev‘, příliš odporovala katolickému učení víry o jediné, pravé, katolické a apoštolské církvi, která má jedinou hlavu v nástupci Petrově. Proto se katolická církev nemohla sejít s ostatními církvemi jako rovná s rovnými; důsledně odmítla tzv. branch-theory, podle které jednotlivé církve jsou větvemi jednoho a téhož kmene, poněvadž se sama nutně podkládá [správně patrně pokládá – pozn. aut.] za jediný Bohem zasazený kmen. Všechny pokusy o sjednocení ve víře mohly proto vést jen k tomu, že ‚bloudící‘ byli zváni a vybízeni k tomu, aby se opět bezvýhradně připojili k římskokatolické církvi.“ In: FRANZEN, A.: *Malé církevní dějiny*, c. d., s. 265.

⁴⁴ Tamtéž, s. 265.

⁴⁵ JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*, c. d., s. 97–98.

⁴⁶ „[...] nová představa o církvi se odpoutala od dosud platné Bellarminovy definice, čistě reformační a juristicky akcentované, která chápala církev jako společenství vyznání a spásy pod vedením papeže. Místo toho byla znovu objevena církev jako stále živý Kristus a jako Boží lid.“ In: FRANZEN, A.: *Malé církevní dějiny*, c. d., s. 263–264.

⁴⁷ FUCHS, Alfred: *Sjednocení církví (unionismus)*. Praha 1924, s. 3.

VEČERKA, Pavel: *Reflexe ekumenismu, katolického univerzalizismu a unionismu v díle Alfreda Fuchse*. In: Macalá, Pavol – Márek, Pavel – Hanuš, Jiří (eds.): *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. CDK (Filozofická fakulta Katolické univerzity v Ružomberoku), Brno 2010, s. 392–405.

organizacemi existuje zásadní rozdíl v tom, zda jsou budovány jako církve episkopální nebo presbyterské, přičemž v duchu tehdejšího přístupu katolické církve dával přednost v kontextu sjednocovacích snah těm s episkopální strukturou, tedy především pravoslavným autokefálním církvím, méně již vnitřně diferencované církvi anglikánské. „Při [...] sjednocování jest možno míti různá hlediska. Jest možno chtít sjednotit církve na společném podkladě věroučném, nebo usilovati o pouhou jejich federaci, o jakousi spolupráci od případu k případu, asi tak, jako spolupracují v politice koaliční strany, při čemž každá trvá na svém programu. Nutno však míti stále na zřeteli, že v otázkách spolupráce církví nebeží o pouhé otázky dočasné a časné, o jaké běží v politice, nýbrž o otázky dosahu věčného, o otázky absolutní, o otázky spásy duše, kde nelze dělati kompromisů. Věřoučný podklad zůstane proto nejbezpečnějším základem sjednocovacím.“⁴⁸

V duchu tohoto přístupu se Fuchs ve svých textech zabýval především unionismem, unionismem v užším slova smyslu, jak se vyjádřil. „To, co obyčejně nazýváme unionismem, není snaha smyslu tak širokého, totiž sjednocení všech křesťanských církví, ač by to zajisté bylo ideálem [...]. Unionismem v užším smyslu nazýváme snahu o sjednocení církve katolické a pravoslavné, poněvadž je tu společný podklad apoštolské poslušnosti. Jde o zacelení schismatu, rozkolu.“⁴⁹ V práci *Sjednocení církví* A. Fuchs podrobně zhodnotil vývoj unionistických snah v minulosti, přičemž pominul sporné i násilné momenty,⁵⁰ které tyto snahy zvláště v období protireformace provázely, načrtl kroky katolické církve, které prezentoval jako vstřícné vůči pravoslaví v oblasti organizační a kulturní, a konečně detailně popsal výsledky unionistické politiky v arménské, koptské, řecké a syrské křesťanské oikumeně, jež v průběhu staletých snah papežské kurie vedly k vytvoření uniatských církví podléhajících Kongregaci pro východní církev. Naději unionistického programu neviděl Fuchs jen ve sféře dogmatické, liturgické a církevně-politické, ale také kulturní. „Nalézt syntézu kultury latinské a byzantské a tak přispěti k vyvrcholení a snad k záchraně západní civilizace a kultury“⁵¹ to je v jeho optice civilizačním posláním unionismu v nejširším smyslu. Fuchs srovnával přínos obou kulturně náboženských okruhů a při vědomí jejich nedostatků,⁵² a tváří v tvář soudobému sekularizačnímu tlaku liberalismu a nástupu totalitarismu, toužil po jejich syntéze, kterou

⁴⁸ TÝŽ: *Křesťan a svět*, c. d., s. 102–103.

⁴⁹ TÝŽ: *Sjednocení církví* (unionismus), c. d., s. 5.

⁵⁰ Dnes jsou tyto momenty římskokatolickou církví již uznávány, byť patrně stále ještě ne v plném rozsahu. Vynikající znalec problematiky unionismu Robert T. Taft konstatoval: „*Katolický Západ dokonce ještě dnes úplně nechápe, že kromě liturgie i mnohé jiné cennosti [...] tvoří integrální součást našeho východního dědictví a musí být uchovávány ne jako ústupek partikularismu, ale ve prospěch univerzální církve [...]. Musíme bojovat o to, abychom zaručili, že latinství a katolicismus nejsou už více synonymy, že katolicismus zůstává otevřený pro každou kulturu, každého ducha a každou organizační podobu slučitelnou s jednotou víry a lásky.*“ In: TAFT, Robert T.: *Katolicismus východního obřadu. Dědictví a poslání*. Velehrad 2002, s. 57. O negativeness unionismu v minulosti viz tamtéž s. 56–57.

⁵¹ FUCHS, A.: *Sjednocení církví* (unionismus), c. d., s. 15.

⁵² Srovnání Západu a Východu viz TÝŽ: *Novější papežská politika*, c. d., s. 136–137. Západu Fuchs vytýká především přílišný racionalismus: „*Západ je vyčerpan svým racionalismem. Jeho orientace je jednostranně rozumová, technická, strojová, komerční. Kultura Západu byla vždy převážně kulturou rozumovou. Římské právo, scholastika, renaissance, moderní rozvoj věd empirických tomu nasvědčuje. Tím ovšem není VECERA; Pavel: Reflexe ekumenismu, katolického univerzalisumu a unionismu u díle Alfreda Fuchse. In: Macalá, Pávoľ – Marek, Pávoľ – Haruš, Jiri (eds.): Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii. CDK (Filozofická fakulta Katolické univerzity v Ružomberoku), Brno 2010, s. 392–405.*

chápal jako posílení společné evropské křesťanské kultury. „*Oba světy se nedoplňují pouze hospodářsky, nýbrž i kulturně. Bez této kulturní syntézy jest navazování styků po stránce hospodářské a diplomatické budováním domu od střechy. Vroucnost východní mystiky musí proniknouti hloubku západní intelektuality. Není pochyby o tom, že tato kulturní syntéza musí být především provedena na půdě náboženské, která jest základem veškeré kultury, tradice, od abecedy počínaje a uměním konče. Západ musí poznati krásu a hloubku východní theologie, koncentrované spíše k Synu Božímu, jakožto k Věčnému Slovu, na rozdíl od Západu, který věnoval pozornost Kristovu člověčenství. Západ musí pochopiti krásu východní liturgie, hymnologie, ikonografie, zkrátka celého tohoto světa úžasné citové hloubky. Západ má dobrou hlavu. Východ má dobré srdce. Srdce a hlava však nesmějí býti ve sporu, má-li být křesťanství zdravé.*“

Ve Fuchsově pojetí je totiž křesťanská Evropa, jak katolická, tak ještě více pravoslavná – zvláště po ruské říjnové revoluci –, ohrožena asijskou a severoamerickou kulturou, jež se „*tlačí stále více do Evropy*“, přičemž „*mezi Asií a Amerikou je nebezpečná duševní příbuznost*“.⁵³ Fuchs totiž v mnohém přijímal pesimistické výhledy Merežkovského obsažené v díle *Luza na postupu* vydaném v roce 1906, v němž varoval před dechristianizací Evropy vydané všanc tzv. žlutému nebezpečí,⁵⁴ zosobnění pozitivistického, pragmatického, agnostického, kolektivistického „počínštění Evropy“, o němž bylo tak módní psát na přelomu 19.–20. století, přičemž po roce 1917 bylo toto téma propojováno i s reflexí bolševismu. Přitom to byl právě A. Fuchs, který nechával ve svých textech opětne rozeznávat prastarý sen katolické církve o pokřesťanštění asijského kontinentu.⁵⁵

Fuchsovův důraz na program unionismu měl ovšem i svou slovanskou linii, která úzce souvisela s děním uvnitř české a moravské katolické církve, s cyrilometodějským hnutím. Fuchs, stejně jako řada jiných katolicky orientovaných myslitelů éry první republiky, snil o náboženském sblížení slovanských národů, konfesijně rozdělených mezi katolickou a pravoslavnou církev, přičemž chápal české země, a především Moravu spjatou s cyrilometodějskou tradicí, jako vhodnou půdu takových sblížovacích snah. „*Podstatnou částí unionistického problému jest otázka sjednocení Slovanstva u víře, neboť největší část pravoslavných jsou Slované. Ideu sjednocení Slovanů u víře nazýváme obyčejně ideou cyrilometodějskou [...]. Jest pochopitelné, že tato idea jest spojována se jmény svatých věrozvěstů, neboť celý jejich život a jejich působení jest předobrazem budoucí syntézy Západu a Východu.*“⁵⁶ Cyrilometodějský program měl ve Fuchsově optice přednost v tom, že znamenal propojení ideje o všeslovanské vzájemnosti s unionistickými snahami

ropský Západ má spíše dobrou hlavu než dobré srdce. Východní křesťanství jest spíše mystické a jeho intenzivní studium by mohlo zvroutit vyprahlý západ.“ In: TÝŽ: *Paneuropa či Eurasie?*, c. d., s. 7.

⁵³ TÝŽ: *Novější papežská politika*, c. d., s. 138.

⁵⁴ Fuchs pracuje s tématem tzv. „žlutého nebezpečí“ především ve spisku *Novější papežská politika* z roku 1930 (viz s. 138–144), přičemž se nerozpakuje parafrázovat Merežkovského představy, jež oscilují na hranici rasismu. „*Tváře máme ještě bílé: ale pod bílou kůží neteče již dřívější rudá, hustá krev, nýbrž vždy řidší, žlutá krev, podobná mongolskému hnisu: oči máme rozříznuty rovně, ale pohled začíná šikmět, zužovati se. A přímé bílé světlo evropského dne stává se kosým, žlutým světlem čínského zapadajícího anebo japonského vycházejícího slunce.*“ In: tamtéž, s. 142.

⁵⁵ Viz tamtéž, s. 304.

⁵⁶ TÝŽ: *Sjednocení církve (unionismus)*, c. d., s. 23.

In: Mačala, Pavol – Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (eds.): *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. CDK (Filozofická fakulta Katolické univerzity v Ružomberoku), Brno 2010, s. 392–405.

katolické církve, v čemž lze nalézt i jisté makrokosmické zrcadlení jeho vlastního údělu českoasimilantského židovského konvertity nalézajícího svou vybojovanou identitu v katolictví západoslovanského národa. Z tohoto zorného úhlu pohledu vnímal Fuchs i specifickou úlohu československých katolíků, které viděl poněkud naivně jako onen pověstný „kulturní most“ mezi Západem a Východem, katolicismem a pravoslávím, západní latinskou tradicí a slovanstvím,⁵⁷ představy, jež po druhé světové válce sehrály v politickém a společenském kontextu tak neblahou roli.

Zatímco v díle A. Fuchse lze vypořádat zjevnou vřelost ve vztahu k unionismu, zvláště pak realizovanému ve slovanském prostředí, vůči ekumenismu, jenž byl dlouho doménou protestantského světa, zvláště anglosaského a skandinávského, zaujímal v souladu s tehdejší postojem katolické církve více než obezřetné stanovisko, namnoze dokonce viděl tamní ekumenismus spíše jako sabotáž unionismu.⁵⁸ Souběžně ovšem i Fuchs oceňoval samotný fakt ekumenismu v protestantských církvích jako projev útlumu jejich vyhraněného náboženského individualismu, což si podle něj vynutil „kolektivní duch doby“.⁵⁹ Vcelku ovšem Fuchs viděl praktický dopad ekumenických snah vycházejících z řad aktivistů protestantského tábora nevalně, i postup anglikánské církve, která je pochopitelně aspoň svou částí katolictví nejbližší v kontextu protestantského orbitu, nahlízel jako zatím velmi problematický s tím, že samo anglikánství je vystaveno dezintegraci;⁶⁰ představu o nějaké vyvolenosti anglikánů být středem sjednocovacích křesťanských snah, zvláště ve vztahu k pravosláví, jednoznačně odmítal.⁶¹ Ekumenismus vycházející z protestantské tradice byl Fuchsovi jako pravověrnému katolíkovi přirozeně cizí, nemohl rezignovat na reálnou jednotu katolické církve, nemohl se spokojit s pouhou federací rovnoprávných církví, jakousi „církevní koalicí“, jak to ironicky označoval slovníkem běžné stranické politiky.⁶² Při obhajobě přístupu Svátého stolce proto logicky vůči ekumenismu volil převážně odmítavá slova, když v *Novější papežské politice*, v níž v roce 1930 popularizoval dobová stanoviska papežské kurie, napsal: „*Papež schválil vše, co může přispěti ke sblížení lidí a k rozvíti charitativní práce, ale vyloučil jakékoli kompromisy po stránce věroučné, neboť tu jde o pravdy absolutní, o nichž není možno se smlouvat. Křesťanství nespočívá toliko ve službě lidské, v humanitě, neboť cílem křesťanského náboženství není člověk, nýbrž Bůh, jakožto poslední cíl všeho křesťanského snažení. Bez tohoto vrcholného svorníku jest snaha sebe humanitnější pouhým bezúčelným marným shonem.*“ A dodává, s humanistickým étosem, ale i se skeptickým realismem: „*Podle lidského výpočtu jest sjednocení všeho křesťanstva v dohledné době sotva možné. Lidské sblížení a pravá tolerance jest však možná vždycky.*“⁶³

⁵⁷ „Zeměpisná poloha československého státu mezi Západem a Východem, slovanský původ obyvatelů jeho, ale přitom jeho západní civilisace – tradice cyrilometodějská i svatováclavská působí, že českoslovenští katolíci vidí v unionismu svoje dějinné poslání na mezinárodním fóru církve.“ In: TÝŽ: *Novější papežská politika*, c. d., s. 144.

⁵⁸ Viz TÝŽ: *Křesťan a svět*, c. d., s. 103.

⁵⁹ Viz TÝŽ: *Autorita*, c. d., s. 51.

⁶⁰ TÝŽ: *Novější papežská politika*, c. d., s. 148–149.

⁶¹ Tamtéž, s. 150.

⁶² Viz tamtéž, s. 150–151.

⁶³ Tamtéž, s. 153–154.

Alfred Fuchs, s příchylností laskavého člověka a komplikovanou zkušeností česko-židovského katolíka-konvertity, pozitivně prožíval nejen pouhou světovost, ale hlubší fakt univerzalizmu katolicství, zasazoval se o unionistické řešení rozkolu mezi Západem a Východem, zvláště ve slovanském rámci, a hleděl zjemňovat sekundární nábožensko-konfesijské difference všude tam, kde nenarážel na hranice dané věroukou katolické víry. Nebyl provokatérem prolamujícím bariéry, spíše chytře a citlivě sondoval v hraničních polích možného, vždy však s vědomím úlohy zprostředkovatele, pro něhož sféra dosud nedefinovaného není podnětem ke konfliktní redefinici definovaného, což nemohlo nesouviset s jeho důstojně pokorným prožitkem vlastního prosvětlení vírou, jež pro něj byla i znamením cesty v labyrintech identit pozemského světa.

SUMMARY

Reflection of ecumenism, Catholic universalism and unionism in the work of Alfred Fuchs

Journalist Alfred Fuchs represents one of the intellectually most interesting personalities of the Catholic circles in the era of the Czechoslovak First Republic (1918–1938). His journalistic work reflects the ideas and images of the then Catholicism, which the author translates to general public using a more approachable form. The work of Alfred Fuchs is characteristic of a universal interest in societal and political issues, including those of ecumenism, Catholic universalism and unionism. Alfred Fuchs takes a differentiated approach to these phenomena: he emphasises the values of Catholic universalism on the catechismal, mystical, liturgical, and cultural and political levels. On the other hand, he supports the principles of unionism representing a merger between the Catholic and Orthodox Church, with respect to, among other things, the partially Slavonic objectives congruent with then Constantin and Methodius ethos, while rejecting, in essence, the ecumenism as a product of the Protestant environment and considering its only positive sense lying in the reduction of the evangelical individualism.